

Μαριάνθη Καπλάνογλου

Το κοινό και το διαφορετικό στους πολιτισμούς των λαών της ΝΑ Ευρώπης

στο Μάθημα της Συγκριτικής Λαογραφίας

• ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

- - Γεωγραφικές συνθήκες που διευκολύνουν την επικοινωνία
- - ιστορικές προϋποθέσεις των ανταλλαγών.
- ενοποιητικός παράγοντας: Το Βυζάντιο κράτος πολυεθνικό σε ελληνική ή εξελληνισμένη βάση.
- Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων
- - Η κοινή πίστη-ορθοδοξία απέκτησε και πολιτική διάσταση με την διεύρυνση των δικαιοδοσιών του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης-αρχηγός όλων των χριστιανών της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κοινό πνεύμα σε όλους τους καταπιεσμένους.
- - Η ορθόδοξη λειτουργία δημιουργεί ένα κοινό υπόβαθρο. Παρά τους βίαιους εξισλαμισμούς κυρίως στην Αλβανία και καθολικών μειονοτήτων, κυρίως στην Κροατία, η ορθοδοξία ένωσε τους τοπικούς πολιτισμούς μέσα από μια κοινή αντίληψη της ζωής στην καθημερινότητα με το λόγο των ευαγγελίων, τη διδασκαλία του Χριστού, των Πατέρων της Εκκλησίας, τη ζωή των αγίων, ως πρότυπα συμπεριφοράς.
- - Η γλώσσα: Οι λέξεις ταξιδεύουν και συνδέονται με την παραγωγή.
- Τα ελληνικά περιλαμβάνουν πολλές σλαβικές λέξεις για την ποιμενική ζωή (βεδούρα [ξύλινο δοχείο για το γάλα], ζάλικι [φορτίο, και ρ. ζαλικώνω/ζαλώνω] ζούζουλο [ζωύφιο] κουτάβι λόγγος σμερδάκι, τσαντίλα [το αραιοφαμένο σακούλι] τσέλιγκας], ενώ το ναυτικό λεξιλόγιο πολλών βαλκανικών γλωσσών περιέχει ναυτικούς ελληνικούς όρους хартия talas , корабль καραβι).
- . Τα ελληνικά είναι η διπλωματική γλώσσα της Πύλης μετά την πτώση της Πόλης και ημιεπίσημη γλώσσα αργότερα στις παραδουνάβιες ηγεμονίες από το τέλος του 17ου αιώνα. Δύναμη των Φαναριωτών στην Πόλη-διοίκηση από έλληνες ή ελληνόφωνους.
- - Διαφωτισμός και η Γαλλική Επανάσταση περνούν στα Βαλκάνια μέσω των Ελλήνων λογίων και βοηθούν στην ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των βαλκανικών λαών.

- - Ρήγας Βελεστινλής εκπροσωπεί το όνειρο της βαλκανικής συνομοσπονδίας – συμμετοχή των Σέρβων και των Βουλγάρων στον ελληνικό πόλεμο της ανεξαρτησίας.
- **Ιώσηπος Μοισιόδαξ** (1725-1800): η περίπτωση του δείχνει τη βαλκανική διάσταση του ελληνικού πολιτισμού αλλά και το ρόλο του ενδιάμεσου για τη μεταφορά στα Βαλκάνια των ιδεών της Δύσης, αυτών που προετοίμασαν τη Γαλλική Επανάσταση.
- **Επαγγελματικές ενώσεις**: Καθημερινή συμβίωση ανθρώπων διαφορετικής εθνικής ή θρησκευτικής προέλευσης μέσα για παράδειγμα από τα **ισνάφια**.

- **ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ**

- Κοινά στοιχεία στα έθιμα του γάμου, στη γέννηση και ανατροφή των παιδιών, στην οικεία, στη διατροφή, στην υγιεινή, στο θάνατο.
- Η **παραγωγή**. Παρόμοιοι τρόποι πρωτογενούς παραγωγής και εργασίας που ρυθμίζουν και τον πολιτισμό. **Γιορτές και τραγούδια της δουλειάς**, τα λαϊκά τραγούδια των πόλεων, **τραγούδια της αντίστασης** ενάντια στον ναζισμό.
- Ταφικά έθιμα: μοιρολόγια, Άδης και όχι ο χριστιανικός παράδεισος και η κόλαση στα τραγούδια των ελλήνων και των νοτιοσλάβων, εκεί όλοι συνυπάρχουν σε μια ζωή χωρίς χαρά, ελπίδα και δημιουργία. Ανάμνηση της ζωής στον πάνω κόσμο. Οι Έλληνες πιστεύουν ότι Αυτός ο Κάτω κόσμος προσεγγίζεται μέσω σπηλαίων και οπών στο χώμα ή μέσω υδάτινων οδών. Νερό της λήθης. Οι νοτιοί σλάβοι επίσης πιστεύουν στην ύπαρξη σπηλαίων, εισόδων και υδάτινων οδών. Αφήνουν το νερό να τρέχει τη Μεγάλη Πέμπτη και τοποθετούν στο ποτάμι πίτες με κεριά αναμμένα για τους πεθαμένους. Περατίκι (ελληνική παράδοση), χρήματα δίνουν και οι νότιοι σλάβοι. Πίστη σε βρικόλακες.
- Λαϊκή θρησκεία Κόλλυβα: αρχή της πανσπερμίας,
- Υπερφυσικές γυναικείες μορφές: Νεράιδες, Samonila, Ζάνες (αλβανική παράδοση), Τρεις Μοίρες, Λάμιες (lammnje στη Βουλγαρία και το Κόσοβο είναι είδος δράκοντα, **Bolla** ή **kulshedra** στην αλβανική παράδοση), ο δράκος (zmaj στα σερβικά, zmej στα βουλγαρικά).
- Εποχικά έθιμα: βασιλόπιτα (česnica, vasilica) με νόμισμα, κλαδί αμπελιού, φύλλο, σπόροι. Ποδαρικό. Κέρασμα της βρύσης, αμίλητο νερό, κάλαντα, καλικάντζαροι (karakondžula)
- Δρώμενα μεταμφιεσμένων. Λαζαρικά τραγούδια. Γιορτή του αγίου Γεωργίου. Έθιμο του Κλήδονα. Προφήτης Ηλίας

- Κοινά πολιτισμικά στοιχεία έχουν συνήθως μακρά παράδοση, είναι επομένως δύσκολο να βρεθεί η προέλευσή τους.
- κεφτές=κοπτόν,
- τα τουρκικά λουτρά προέρχονται από τα βυζαντινά και ρωμαϊκά,
- οι ελληνίδες σκεπάζουν το κεφάλι τους και το πρόσωπό τους αρχή αυτού του εθίμου στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες-πατέρες της Εκκλησίας να μην αφήνουμε ακάλυπτο το κεφάλι.
- Παραδόσεις: **Κόκκινη Μηλιά** για τους Τούρκους με αντιθετική χρήση. Αυτός ο θρύλος –τουρκικής προέλευσης κατά το Νικόλαο Πολίτη- μεταφράζεται από τους Έλληνες να διώξουν τον εχθρό μέχρι τα σύνορα της Περσίας σε μία περιοχή που λέγεται Μονοδένδρι. Η Κόκκινη Μηλιά των Τούρκων βρίσκεται στη Δύση, στη Ρώμη ή στη Βόρεια Σερβία.
- Λαϊκό θέατρο: Καραγκιόζης
- Κοινά θέματα στη γραπτή λογοτεχνία:
- **Ο Ισμαήλ Κανταρέ** «Ποιος πήρε την Ντορουντίν?» το πήρε από το λαό και μάλιστα όπως το τραγούδι πέρασε από τους Έλληνες στη συλλογική φαντασία των **αλβανών**.
- Το κλέφτικο τραγούδι - Τραγούδια φλογερά εγκώμια στην παλικαριά του ορεσίβιου αγρότη που δεν υποτάσσεται στην τάξη πραγμάτων και ξεσηκώνεται ενάντια στην καταπίεση του ισχυρού τοπάρχη (ανεξάρτητα αν αυτός είναι τούρκος, έλληνας ή αλβανός).
- Ο ιδιαίτερος κώδικας τιμής του κλέφτη που παραπέμπει στους εκτός νόμου της προκαπιταλιστικής κοινωνίας και στη μακραίωνη παράδοση της ληστείας στη Βαλκανική Χερσόνησο και τη Μικρά Ασία.
- Αποκτώντας στην πορεία κάποια πατριωτικά συναισθήματα από τα τέλη του 18ου αι. σε σχέση με τα σχέδια για μια παμβαλκανική εξέγερση με τη συνεργασία των Σέρβων Χαϊδούκων και των Ρουμάνων Παντούρ. Οι κλέφτες και αρματολοί
- Οι πολύ φτωχοί δεν είχαν να φοβηθούν τίποτα και θα αποκτήσουν ένα πρότυπο εξέγερσης πάνω στο οποίο θα σφυρηλατήσουν τη δική τους επαναστατική συμπεριφορά.
- Κοινωνική ταυτότητα του τραγουδιού. Οι κοινωνικές ομάδες που γεννούν τους κλέφτες και τους αρματολούς είναι οι ημινομαδικές ποιμενικές ομάδες (Σαρακατσάνοι, Κουτσόβλαχοι, Αρβανίτες) που κυριαρχούν στις οροσειρές των Βαλκανίων, όπου η ληστεία συμπληρωματική λειτουργία της ποιμενικής ζωής.

- Ανταρσία, ανεξαρτησία, ατομικότητα, ατομική ανδρεία (Αφοβη αντιμετώπιση του θανάτου αλλά και αρπαγές).